

ТЭОРЫЯ СКОПАСУ І ПЕРАКЛАД БІБЛІ. СПРОБА ПЕРАКЛАДУ КНІГІ ЁНЫ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

МІХАІЛ САМКОЎ

Анатацыя: Функцыяналісцкі падыход ёсць адным з найбольш уплывовых у сучасным перакладазнаўстве, а таксама ў сучаснай тэорыі перакладу Бібліі. У гэтым артыкуле аўтар прэзентуе тэорыю скопасу беларускамоўнай аўдыторыі. М. Самкоў апісвае галоўныя ідэі тэорыі скопасу і прымяняе іх да перакладу габрэйскай кнігі Ёны. Аўтар фармулюе тры розныя перакладчыцкія заданні і тое, як можна іх рэалізаваць.

Ключавыя словы: функцыяналісцкі падыход, біблейны пераклад, кніга Ёны.

SCOPOS THEORY AND THE BIBLE TRANSLATION. TRANSLATION OF THE BOOK OF JONAS INTO THE BELARUSIAN LANGUAGE

Abstract: The functionalist approach is one of the most influential theories in modern translation studies as well as in modern Bible translation studies. This article is an attempt to present the theory of *scopos* for Belarusian audience. The author describes the main ideas of *scopos* theory and applies these to the translation of Hebrew book of Jonah, formulating three different translation briefs and how one can realize them.

Keywords: Functional Approach, Bible Translation, the Book of Jonah.

Адной з найбольш уплывовых тэорый у сучасным перакладазнаўстве ёсць функцыяналісцкая тэорыя (тэорыя скопасу) (гл, напр. Nord, 1991; Nord, 1997; Munday, 2001). Яна пачала фарміравацца ў сярэдзіне 1970-х гадоў і была значным крокам наперад у параўнанні з дамінуючымі ў той час чыста лінгвістычнымі тэорыямі перакладу. Лінгвістычныя тэорыі канцэнтравалі сваю ўвагу на выключна лінгвістычных аспектах перакладу і ў цэлым пераклад разглядаўся імі як аперацыя па пераключэнні коду.

Функцыяналісцкі падыход да перакладу сцвярджае, што пераклад ёсць актам міжкультурнай камунікацыі. Лінгвістычныя асаблівасці перакладнага тэксту вызначаюцца той мэтай (грэц. *scopos*) ці функцыяй, якую пераклад пакліканы выконваць у той ці іншай камунікацыйнай сітуацыі. Кожная канкрэтная сітуацыя вызначае, што і як перадаюць людзі адно аднаму. Не існуе ўніверсальных сітуацый, але кожная з іх вызначаецца цэлым шэрагам розных прагматычных і ідэалагічных чыннікаў. Такім чынам, функцыяналісцкая тэорыя асаблівую ўвагу надае кантэксту камунікацыі, асаблівасцям таго свету, у якім узнікае, існуе і інтэрпрэтуецца тэкст.

Коротка асноўныя ідэі функцыяналісцкага падыходу можна сфармуляваць наступным чынам.

- Пераклад ёсць актам (пісьмовай) камунікацыі.
- Кожны акт камунікацыі адбываецца ў пэўным сацыякультурным кантэксте і дзеля пэўнай мэты.
- Кожны тэкст ствараецца ў пэўным сацыякультурным кантэксте, для пэўнай аўдыторыі і выконвае ў гэтай аўдыторыі пэўную функцыю.
- Сацыяльная функцыя тэксту вызначае тыя лінгвістычныя сродкі і сродкі арганізацыі тэксту, якія будзе выкарыстоўваць аўтар.
- Пераклад – новы тэкст для новай камунікацыйнай сітуацыі; ён ствараецца на падставе іншага тэксту, які быў створаны для іншай камунікацыйнай сітуацыі.
- Пераклад ствараецца на падставе арыгіналу, які называецца прапановай інфармацыі (*offer of information*)
- Сацыякультурная функцыя перакладу будзе вызначаць тыя аспекты арыгіналу, якія будуць перадавацца ў перакладзе, і тое, як яны будуць перадавацца.

Ключавую ролю ў такім падыходзе будзе мець перакладчыцкае заданне (*translation brief*), якое павінна змяшчаць асноўную інфармацыю аб: 1) функцыі(-ях) перакладу; 2) аўдыторыі, для якой прызначаецца пераклад; 3) месцы і часе выкарыстання тэксту; 4) што будзе выкарыстоўвацца ў якасці сродка камунікацыі: папяровае выданне, аўдыё, відэа і г.д. Перакладчыцкае заданне ёсць таксама крытэрыем ацэнкі адэкватнасці перакладу.

У залежнасці ад прагматычных і ідэалагічных умоў камунікацыі і, адпаведна, ад умоў перакладчыцкага задання, перакладчык выбірае адпаведныя макра- і мікрастратэгіі перакладу (агульную стратэгію перакладу і тыя тэхнічныя сродкі, з дапамогай якіх гэтая стратэгія будзе рэалізоўвацца).

У дачыненні да перакладу Бібліі ўсё гэта азначае, што не існуе і не можа існаваць нейкага ідэальнага перакладу Бібліі. Біблія, як і ўсе іншыя тэксты, можа выкарыстоўвацца ў самых разнастайных камунікатыўных сітуацыях. Тое, як будзе выглядаць канкрэтны пераклад залежыць у тым ліку і ад ідэалогіі пэўнай аўдыторыі (тут ідэалогія – гэта сукупнасць культурных, герменеўтычных, багаслоўскіх чыннікаў, якія фарміруюць уяўленне аб тым, чым ёсць Біблія і як яна павінна функцыянаваць). Гэта азначае, што паралельна могуць існаваць некалькі перакладаў Бібліі, кожны з якіх будзе выконваць сваю функцыю. Ацэнкі гэтым перакладам трэба будзе даваць не на падставе параўнання гэтых перакладаў паміж сабою, а з погляду на тое, якую функцыю пакліканы выконваць. У выніку такога аналізу мы зможам сказаць, ці з’яўляецца пераклад адэкватным, ці не.

У якасці ілюстрацыі мы склалі тры магчымыя перакладчыцкія заданні, сфармулявалі асноўныя прынцыпы і тое, як іх можна рэалізоўваць. У якасці эксперыменту гэтыя гіпатэтычныя перакладчыцкія заданні былі выкарастаныя пры перакладзе на беларускую мову першага раздзела кнігі Ёны. Праз абмежаванасць месца ў гэтым артыкуле саміх перакладаў мы не падаем.

Філалагічны пераклад

Тып перакладу: філалагічны пераклад. Фактычна гэта – падрадкоўнік.

Для каго: робіцца для спецыялістаў: багасловаў, выкладчыкаў, катэхізатараў, якія, магчыма, не вельмі добра валодаюць габрэйскаю моваю, але якім для працы неабходны тэкст, найбольш набліжаны да мовы арыгіналу.

Што: габрэйскі тэкст кнігі Ёны (BHS)

Функцыя: будзе выкарыстоўвацца для падрыхтоўкі да казанняў, біблейных сустрэч, а таксама тымі навукоўцамі, якія не валодаюць старажытнай габрэйскаю моваю, але якім патрэбны тэкст, найбольш набліжаны да формы арыгіналу. Асноўная задача такога перакладу – зняць лінгвістычны бар’ер паміж тэкстам і сучасным чытачом.

Як перакладаем

- Неабходна захаваць найбольшую набліжанасць да формы арыгіналу.
- Неабходна паслядоўна перадаваць сінтаксічныя структуры арыгіналу.

- Захоўваюцца ідыёмы арыгіналу.
- У перакладзе не адлюстроўваецца інтэрпрэтацыя перакладчыка.
- Неабходна захоўваць усе цяжкасці і двухсэнсоўнасці, з якімі сустракаўся гіпатэтычны чытач арыгіналу.
- Выкарыстоўваюцца найбольш агульныя словы.
- Пераклад робіцца на беларускую літаратурную мову.
- Неабходныя заўвагі філалагічнага і гісторыка-культурнага характару.

Літургічны пераклад

Тып перакладу: літургічны пераклад.

Што: габрэйскі/грэцкі тэкст кнігі Ёны (BHS/Сэптуагінта).

Для каго: вернікі, добра знаёмыя з тэкстамі і культурай Бібліі, а таксама з царкоўнай традыцыяй яе прачытання.

Функцыя: прызначаны для чытання падчас набажэнства, а таксама для ўсялякага іншага выкарыстання ў кантэксце богаслужбовай традыцыі: напрыклад, у якасці крыніцы біблейных цытат пры перакладзе традыцыйных тэкстаў. Гэты стандартны тэкст будзе выкарыстоўвацца ў багаслоўскіх навучальных установах. Неабходна ўлічваць, што тэкст будзе выкарыстоўвацца ў храме, можа чытацца ўголас.

Як перакладаць

- Гэты пераклад павінен гучаць па-беларуску, але пры гэтым быць блізім да формы арыгіналу.
- Дапушчальна змяняць парадак слоў пры перакладзе, каб гэта гучала больш натуральна па-беларуску.
- Неабходна старацца паслядоўна перадаваць адно слова арыгіналу – адным словам мовы перакладу.
- Пераклад не адлюстроўвае самастойных экзэгетычных рашэнняў, тэкст ідзе без інтэрпрэтацый з боку перакладчыка. Імпліцытная інфармацыя – не эксплікуецца. Захоўваюцца метафары арыгіналу.
- Нельга ўжываць архаічныя словы і выразы.
- Тлумачэнні незразумелых месцаў, метафар, культурная інфармацыя і г.д. – падаецца ў зносках.
- Тэкст павінен лёгка ўспрымацца на слых. Таму, калі ў тэксце доўгі сказ, яго неабходна разбіць на некалькі кароткіх.

Літаратурны пераклад

Тып перакладу: літаратурны, агульнадаступны.

Што: габрэйскі тэкст кнігі Ёны (BHS)

Для каго: чытачы, якія не знаёмыя з царкоўнай традыцыяй, або толькі-толькі ўваходзяць у яе, ці проста жадаюць пазнаёміцца з Бібліяй як з літаратурным творам.

Функцыя: прызначаны для індывідуальнага прачытання, не ў царкоўным кантэксте.

Як перакладаем

- Гэты пераклад павінен ісці ўтруп найлепшым прыкладам сучаснай беларускай літаратуры.
- Неабходна адмовіцца ад архаізмаў, складаных сінтаксічных канструкцый, каб зрабіць тэкст зразумелым для чытача. Перакладчыкі павінны прытрымлівацца сінтаксічных норм сучаснай беларускай мовы; калі гэта неабходна, можна змяняць парадак слоў у сказе або парадак сказаў.
- Пераклад павінен быць дастаткова зразумелым для непадрыхтаванага чытача, таму можна ўнесці некаторыя ўдакладненні, без якіх тэкст можна не правільна зразумець.
- Дазваляецца пэўная доля інтэрпрэтацыі. Там, дзе арыгінал дапускае некалькі магчымых інтэрпрэтацый, перакладчык выбірае адну з іх.
- Словы перакладюцца ў залежнасці ад кантэксту.

Як бачым, функцыяналісцкі падыход патрабуе ад перакладчыка вельмі ўважлівага і дэталёвага вывучэння кантэксту камунікацыі: разнастайных прагматычных чыннікаў, ідэалагічных і герменеўтычных дапушчэнняў, з якімі падыходзіць да прачытання тэксту аўдыторыя перакладу. Гэта дае магчымасць перакладчыку дакладна сфармуляваць перакладчыцкае заданне, вызначыць агульную стратэгію перакладу і тая мікрастратэгіі, пры дапамозе якіх будзе зроблены пераклад, функцыянальна адэкватны ў дадзенай камунікатыўнай сітуацыі.

Бібліяграфія

1. Munday, Jeremy (2001). *Introducing Translation Studies*. London: Routledge.
2. Nord, Christiane (1991). *Text Analysis in Translation. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam/Atlanta GA, Rodopi.
3. Nord, Christiane (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.